

hrambi živil, je bil drugi namenjen arhivu krajevnega sodišča. Omenjeno poglavje dopolnjujejo fotografije redke opreme in inventarja, ki je bil v gradu pred požigom in ki se je ohranilo do danes.

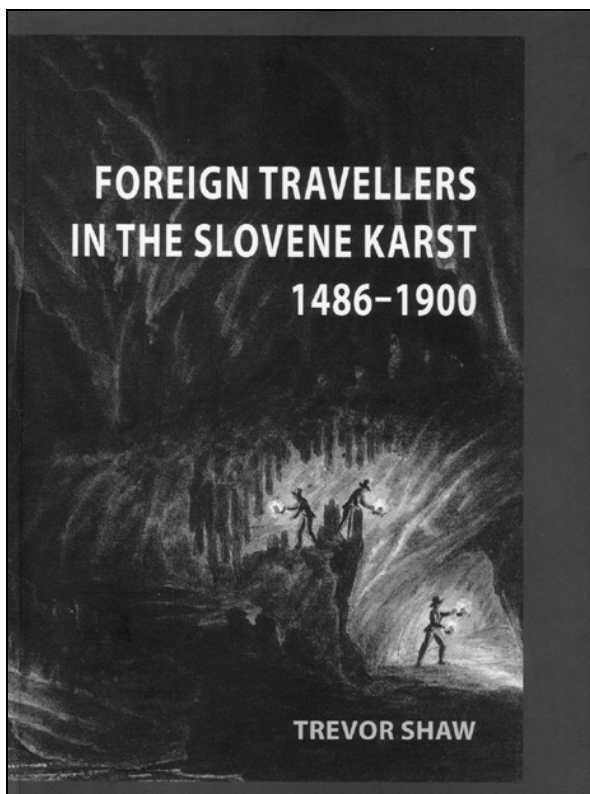
Zadnje poglavje je namenjeno otroškim spominom tistega dela družine, ki je živel na gradu, ki jih dopolnjujejo spomini ene od služkinj, ki je delala pri družini, kar omogoča tudi bolj plastično predstavitev funkcij posameznih delov gradu. Zgodbe, ki so zapisane brez avtorjevega dodatnega posega v izrečene spomine, tako postajajo več kot zgolj del tudi selektivnega družinskega spomina, postajajo gradivo, ki je na razpolago tistim, ki jih to obdobje in posamezniki, ki so ga sooblikovali, strokovno zanimajo.

Dragica Čec

Trevor R. Shaw: Foreign Travellers in the Slovene Karst: 1486–1900. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008, 338 strani.

Na osemdesetletnico T. R. Shawa je izšla nova, dopolnjena izdaja dela, v katerem se ukvarja z opisi potovanj po Krasu. V ponatisu knjige so izpuščeni, a tudi dodani novi popotniki, predvsem pa je dodano veliko novega slikovnega gradiva. Prvi del knjige

temelji na kratki analizi določenih fenomenov, ki se pojavljajo v potopisih: avtor na kratko predstavi prometno infrastrukturo, nastanitev popotnikov, razvoj in najbolj priljubljene točke obiskov popotnikov, organizacijo obiska ter pokara tudi neprimerno vedenje popotnikov. Nekateri podatki so dragoceni za poznavalce posameznih jam, saj odgovarjajo na vprašanja o njihovi urejenosti in dostopnosti v določenih zgodovinskih obdobjih.

Prvemu analitičnemu delu sledi krajše poglavje, v katerem avtor predstavi glavne značilnosti jam in ki je namenjeno zlasti bralcem, ki področja slovenskega Krasa ne poznajo, rdeča nit z ostalo vsebino knjige pa predstavlja seznam popotnikov, ki so obiskali posamezno jamo oziroma naravni fenomen.

Temu sorazmeroma kratkemu, a za bralčvo razumevanje prostora pomembnemu delu, sledi vsebinsko najboljšežnejši del knjige, v katerem avtor po kronološkem redu objavlja tiskane in rokopisne zapise o kraškem svetu. Z inženirsko natančnostjo je avtor sistematično nanizal: objavo delov potopisa, ki se nanašajo na širše področje krasa, reprodukcijo tiskanega izvornika oziroma transkripcijo rokopisov ali prevoda drugojezičnih tekstov v angleščino. V uvodu k vsakemu tekstu je predstavljen pisec in pojasnjeno poimenovanje naselij, jam ali oseb, ki so v tekstu nekoliko nejasna ali celo napačno zapisana. Pri stoosemindvajsetih predstavljenih delih popotnikov je poudarek sicer na objavljenih potopisih, ki so izšli kot knjige ali predvsem od 19. stoletja tudi kot časopisni članki. Dragocen del potopisov predstavlja petnajst neobjavljenih rokopisov, med njimi tudi takšnih, ki se nahajajo v privatni lasti. Med njimi naj omenimo popotni dnevnik poznejšega angleškega kralja Jurija V. Poudarki posameznih avtorjev se povezujejo s socialnim in kulturnim okoljem piscev in njihovimi strokovnimi in poklicnimi interesi. Bralec opazi le, da je slovenski kras vse do konca 19. stoletja oddaljen od tistih intelektualnih krogov, v katerih so svojo javno vlogo počasi pridobivale tudi ženske intelektualke, saj med objavljenimi zapisi niti eden ne pripada avtorici. Omenjeno okoliščino je verjetno potrebno pripisati temeljni značilnosti ženskih popotnic, katerih teksti so pogosto ostali neobjavljeni. Kljub temu je potrebno pristaviti, da je bilo obiskovanje jam prav tako cilj potovanj delavske, meščanske ali plemiške ženske in da so prvi potopisi žensk ohranjeni že iz 14. stoletja.²

Na potovanjih so se osebna izkustva mešala z izobraževalnimi in raziskovalnimi nameni obiskovalca. Njihovi opisi so bili praviloma (ne pa izključno) namenjeni širši javnosti in pri tej tudi zelo priljubljeni. Nenazadnje so nekatera dela ustvarjala imaginarij določenega območja. Brez pretiravanja lahko zapišemo, da je enega od prvih imaginarijev

² Sara Mills: *Discourse of difference. An analysis of women's travel writing and colonialism*. Routledge, 1993, str. 27.

kraškega sveta v svojem potopisu iz leta 1669 ustvaril Edward Brown, saj je bilo njegovo delo prevedeno v štiri jezike.

Omeniti velja, da je avtor v znanih nahajališčih podpisov v jamah in ohranjenih knjigah gostov poiskal vpise omenjenih potopiscev. Čeprav večina vpisov v "knjige" gostov ne dosega njihove izrazne mojstrskosti v objavljanih delih, so med njimi tudi izjeme, ki pritegnejo bralca. Igralec Anton Lang, ki je obiskal Windisch-Graetzove Zelške jame in Predjamski grad, je v knjigo gostov slednjega zapisal, da je očaran nad sijajnostjo gore in gradu. Njegov spremljevalec kipar Andreas Lang se je lastniku in gostitelju knezu Windisch-Graetzu laskal z vpisom, da so grad in jame paradiž in svetovno čudo. Kompliment je podelil tudi eni od svojih gostiteljic hčerki Huga Windisch-Graetza, ki jima je v lepem sončnem vremenu razkazala grad.

Kljub osredotočenosti na kraški svet je znal avtor v potopisih najti dragocene podatke o kulturni dediščini slovenskega ozemlja. Objavil je namreč tudi litografije in skice, ki so del potopisov, ki niso del poročil o kraških jamah in pojavih, a zgolj če se nanašajo na preučevano geografsko področje. Tako so objavljene skice in opis čolnov, s katerimi so prevažali popotnike in tovor od Vrhnike do Ljubljane ter skice kozolca. Objavljeni deli rokopisov, ki jih hranijo v arhivih in knjižnicah različnih ustanov, dajejo slutiti, da bi se v njih našlo tudi zanimive podatke za druge dele slovenskega ozemlja, ki so bili del itinerarijev omenjenih popotnikov.

Kot spodbudo bralcu, da si vzame v roke omenjeno knjigo, naj služi predstavitev subjektivno izbranih, berljevih prigod v objavah izvornih tekstov. Med bolj priljubljenimi izkušnjami zgodnjeno-veških avtorjev so zagotovo opisi nevarnosti – zlasti roparskih napadov, s katerimi ustvarjajo podobo svoje neustrašnosti. Tovrstni opisi seveda izginejo, ko se začnejo potovanja z vlakom. A prav potovanja z vlaki prinašajo nove anekdote. Angleški gentleman Charles Edwardes se je moral ob težavah, ki so jih imeli v Nabrežini potniki in uslužbenci z burjo, odpovedati vsem maniram svojega socialne skupine in se nasmejati prizoru, ki ga je videl skozi okno vagona. Drugače od ostalih popotnikov je kraški svet sprejemal svetovno znani psihoanalitik Freud. Znanstvenik je navdušenost svojega vodnika nad jamami v maniri svojih psihoanalitičnih teorij opisal kot: *"I recognised him as a neurotic and his exploits of a conquistador as an erotic substitute."* A tudi zapriseženega psihoanalitika je ogled Škocjanskih jam navdušil. Bralec bo z užitkom prebral tudi romantične opise ruskega mornariškega častnika, ki je po koncu napoleonskih vojn čez slovensko ozemlje potoval v rodno Rusijo.

Spremembe v načinih potovanj ter prehod od popotnikov, ki so potovali po svojih "grand" turah, do "modernih" turistov se odraža tudi v objavljenih opi-

sih. Novi turisti se namreč poslužujejo ugodnih železniških prevozov in organiziranih potovanj. Dokaj zgodaj organizatorji masovnih potovanj v svoje potovalne načrte vključijo tudi Postojnsko jamo in tako prva organizirana skupina popotnikov angleškega poslovneža Thomasa Cooka obiše jamo leta 1868.

Z množičnim in organiziranim turizmom se je med nekaterimi popotniki začela uveljavljati nova romantika, ki se je odražala v iskanju naravnega in neokrnjenega. Prav množični turizem je na prelomu stoletja odpiral novo poglavje popotniških želja. Med takimi turisti je bil tudi kronski princ Ruprecht Bavarski. Kar precej se je moral potruditi, da je našel domačega "kmeta", ki je znal dovolj nemško, da ga je kot vodnik odpeljal v manj znano Otoško jamo, kjer pa je veselje izničilo vse začetne težave. Kapniki so bili namreč bolj "naravni", saj niso bili okajeni od dima bakel. V nasprotju z iskanjem "manj znanih" jam pa od srede 19. stoletja upada zanimanje za Cerknjsko jezero, ker je prej zagotovo spadalo med čuda, vredna ogleda, čeprav je bilo potovanje po slabše vzdrževanih stranskih cestah verjetno mučno. Z začetkom potovanj z vlakom se je to "čudo" še bolj odmaknilo od glavnih prometnih poti in tako se je posledično zmanjšalo število obiskov in zapisov o njem.

Na koncu tega kratkega pregleda knjige naj opozorim, da transkripcije tekstov, ki so z objavo postali dostopni širši javnosti, zaradi žanra in sloga, v katerem so napisani, s pridom uporabljamo tudi v didaktične namene na različnih stopnjah izobraževanja (zaradi jezika sicer zlasti v srednješolskem in visokošolskem izobraževanju). Za nadaljnje raziskave so zelo uporabne tudi tabele, ki so v tej izdaji na koncu knjige in v katerih so kvantitativno predstavljene itinerariji poti.

Dragica Čeč

Martin Brilej: Litijski obrazi. Litija : Tiskarna Aco, 2008, 264 strani.

Litija je s knjigo Martina Brileja Litijski obrazi končno dobila svoj pečat, pečat, ki so ji ga odtisnile življenjske zgodbe in usode ljudi, ki so živeli in delali v Litiji.

V Litiji smo dolgo čakali izvorno zbirko obrazov iz preteklosti, ki so tako ali drugače zaznamovali naše mesto. Litija je s svojo bogato družbeno in politično zgodovino kar klicala po objavi dela, ki bi osvetlilo posamezne usode ljudi, ki tvorijo svojevrsten preplet nekdanjih časov in ustvarjajo "litijski pečat". Litijska zgodovina je bila v preteklosti mnogokrat po krivici prezrta, obravnavana s premalo pozornosti